

KATOLIČKA CRKVA U BOSNI I HERCEGOVINI ZA VRIJEME AUSTRIJSKE UPRAVE: DJELATNOST JOSIPA STADLERA

Trogrlić, Stipe

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:114345>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

**KATOLIČKA CRKVA U BOSNI I HERCEGOVINI ZA VRIJEME
AUSTRIJSKE UPRAVE:
DJELATNOST JOSIPA STADLERA**

STIPE TROGRLIĆ

SPLIT, 2021.

Filozofski fakultet u Splitu
Odsjek za povijest

KATOLIČKA CRKVA U BOSNI I HERCEGOVINI ZA VRIJEME
AUSTRIJSKE UPRAVE:
DJELATNOST JOSIPA STADLERA

Student:
Stipe Trogrlić

Mentor:
doc. dr. sc. Nikša Varezić

Split, 2021.

Sadržaj

1. Sažetak.....	4
2. Uvod.....	5
3. Bosna i Hercegovina – sjecište kultura	6
4. Nedostatak duhovne skrbi	8
4.1. Potreba za uređenjem crkve	9
4.2. Biskupije	10
4.3. Stare povlastice.....	11
5. Odabir dr. Josipa Stadlera	12
5.1. „A sad počinje posao“ – reforma Crkve.....	13
6. Sukob s franjevcima.....	15
6.1. Pitanje župa	16
6.2. Sekularizacija	18
7. Storossmayer i Stadler – širitelji jedinstva	20
8. Nadbiskup Stadler i Srbi	21
8.1. Prelasci i optužbe.....	22
9. Ekumenski <i>Balkan</i>	23
9.1. Reakcija i odgovor Srba	25
10. Nadbiskup Stadler i muslimani.....	26
11. Zaključak	28
12. Literatura.....	29
13. Abstract	30

1. Sažetak

Bosna i Hercegovina je već stoljećima dodirna točka katoličanstva, pravoslavlja i islama. Nakon okupacije Austro-Ugarske Monarhije 1878. godine, Katolička crkva nastoji uspostaviti redovnu crkvenu hijerarhiju, a provođenje tog plana prepušta dr. Josipu Stadleru, profesoru i novoimenovanom nadbiskupu. Josip Stadler po dolasku u Bosnu i Hercegovinu uočava mnoge nedostatke i nepravilnosti u dotadašnjoj crkvenoj organizaciji te nastoji napraviti sveobuhvatnu reformu. U svojoj djelatnosti nailazi na nerazumijevanje i otpor franjevačkog reda, zatvorenost i napade pravoslavnog stanovništva te ravnodušnost muslimanskog naroda.

Ključne riječi: Josip Stadler, nadbiskup, obnova hijerarhije, crkva u Bosni i Hercegovini, franjevci, sekularizacija, Balkan, ekumenizam, pravoslavlje, islam

2. Uvod

Dr. Josip Stadler neizostavna je ličnost kada se govori o Katoličkoj crkvi u Bosni i Hercegovini. Uz njegovu rad vezane su mnoge kontroverze, ali i brojni doprinosi u razvoju Katoličke crkve, od kojih ću najvažnije nastojati prikazati u ovome radu. Promatrajući i proučavajući povijesne fenomene na području Bosne i Hercegovine možemo jasno vidjeti da je ona često bila središte raznih promjena i područje u kojem su se dodirivale različite kulture, misli i ideje. Zbog svog položaja na granici između Zapada i Istoka, u njoj se krojila povijest i vodio život koji možemo u punini nazvati interkonfesionalnim i multikulturalnim. Bosanskohercegovački prostor mjesto je susreta triju velikih kultura i religija, mjesto na kojem se zaustavlja i učvršćuje katolicizam, do kojeg se privlači pravoslavlje i dokle prodire islam. Te tri religije daju Bosni njezin jedinstveni pečat koji do danas utječe na oblikovanje mentaliteta, društva i politike. Živjeti i djelovati u takvim uvjetima nije bilo lako, a idealan način za prikazati te okolnosti jest – djelatnost Josipa Stadlera

3. Bosna i Hercegovina – sjecište kultura

Krajem srpnja 1978.g., austro-ugarske vojne jedinice prelaze preko Save i prodiru u Bosnu i Hercegovinu. Austro-Ugarska je imala jasnu sliku što ih očekuje prelaskom preko Save te su shvaćali da je pogled cijele Europe upućen put Bosne i da svaka netrpeljivost, politički ili vjerski skandal, može ugroziti njihovu misiju i plan za Bosnu. Upravo iz te svijesti o stanju u državi, čiji je nominalni vladar još uvijek bio Sultan, Austro-Ugarska je krojila svoju čvrstu i balansiranu politiku čiji je primarni cilj bio zaštititi vlastite interese i izbjeći sve nepotrebne komplikacije.¹

Katolici u Bosni i Hercegovini, ali i oni izbjegli iz nje, s oduševljenjem su dočekali vijest o dolasku Austro-Ugarske u nadi da će se osloboditi vjerske i političke potlačenosti i da će dočekati novi procvat crkvene organizacije koji se svim silama nastojao sačuvati. S druge strane, muslimani i pravoslavci nisu svesrdno ni dobro primili novu vijest. Muslimani su bili najbrojnije gradsko stanovništvo, činili su 50% stanovništva u svim gradovima, i težili su povratku Sultanu, a pravoslavci, sjedinjenju sa Srbijom.² Upravo zbog tih težnji, religija je i kod jednih i drugih, a osobito potonjih, bila prilično politizirana. Istočnjačko shvaćanje je poistovjećivalo pojmove konfesije i nacije te je politički element, sve više unosen u vjeru, gotovo ukočio čisti i dublji vjerski život. To je dovelo do razvoja beskompromisnog nacionalizma u Bosni i Hercegovini pa tako jedan izvor kaže: „Bosanski je islamijjat bio fanatičniji od istambulskog, sarajevski srpski šovinizam beskompromisniji od beogradskog, a frankovac iz Bosne čvršći je od zagrebačkog.“³

Austro-Ugarska je odbijala voditi ikakvu jednostranu politiku i prikloniti se bilo kojoj od tri religije, držala se laičke pozadine i odbijala je upliv religije štiteći svoje ovozemne interese. Držali su se politike ravnopravnosti, s ciljem kontrole nad trima crkvenim organizacijama, ali su često nastojeći održati mir i osigurati svoje ciljeve skretali s politike ravnopravnosti i, po potrebi, priklanjali se nekoj od strana.⁴ Posebno se pažnju pridavalo muslimanima, koji su se nalazili u specifičnom položaju. Naime, muslimani su samo nominalno ostali dio Osmanskog Carstva, a stvarno stanje je da su okruženi kršćanima i pod stvarnom upravom Austro-Ugarske, koja je bila dojučerašnji „neprijatelj“. Takav položaj činio ih je

¹ Juraj Kolarić, Ekumenska djelatnost nadbiskupa Stadlera (dalje: Ekumenska djelatnost), *Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini u XIX i XX stoljeću*, Sarajevo 1986., 138.

² Mirjana Gross, Hrvatska politika u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1914. (dalje: Hrvatska politika u BiH), *Historijski zbornik*, Zagreb, 1966-1967., 10.

³ Juraj Kolarić, Ekumenska djelatnost, 138.

⁴ Mirjana Gross, Hrvatska politika u BiH, 12.

posebno osjetljivima pa je Austro-Ugarska nastojala očuvati njihovo zadovoljstvo i naklonost, što je dovelo do njihovog trajnog favoriziranja.⁵

Pravoslavno stanovništvo je bilo najveći i najjači oporbenjak vlasti te je vlast s njima morala postupati uz veliku dozu obzira i promišljenosti. Kod pravoslavnog puka se još tijekom 19. st. počelo prihvaćati srpsku nacionalnu svijest. Nacionalni naboj koji se razvija među njima, iznjedrio je nastojanja za državnim osamostaljenjem i ujedinjenjem srpstava koje bi obuhvatilo i veliki dio banske Hrvatske i Dalmacije, a sasvim sigurno Bosnu i Hercegovinu.⁶ Vlast im je ozakonila i priznala narodnost, jezik i pismo. Time su svi pravoslavci Bosne i Hercegovine, i oni koji nisu bili po narodnosti Srbi, bez obzira na njihovu narodnost (Bugari, Rumunji, Vlasi...) smatrani i deklarirani kao Srbi.⁷ Ministar financija Benjamin Kállay, osjetivši jak nacionalizam i utjecaj laika u pravoslavnoj crkvi, nastojao je jačati pravoslavno svećenstvo i tako osigurati veći utjecaj vlade među njima, računajući na lojalno držanje svećenstva i manje prepreka na putu prema aneksiji Bosne i Hercegovine. Naravno, takva politika je naišla na otpor i optužbe upućene prema vladi da ugrožava ustroj Pravoslavne crkve. Osim toga, u bečkom ministarstvu za bosanske poslove se zauzimao Srbin iz Krajine – Teodor Zurunić. To je bio povlaštenu položaj koji nikada nije imao nitko iz ostalih dviju konfesija.⁸

Najmalobrojnija konfesija bila je – katolička. Nenametljiva, bez ikakvih zahtjeva za autonomijom i sa jasno i otvoreno izraženim potraživanjima za ostvarenjem nacionalnih i vjerskih težnji, bez skrivenih namjera. Kulturalno su bili naklonjeni zapadu i kao takvi su u Osmanskom Carstvu bili marginalizirani i „posljednja raja“, vječno promatrana sa sumnjom i malobrojna. Za razliku od pravoslavaca, nije bio razvijen, niti je tek tako zaživio proces nacionalnog osvješćivanja i svaka promjena i odmak od Osmanskog Carstva bio je korak na bolje.⁹ Život u takvim okolnostima je ostavio svoj pečat, a to se manifestiralo u političkoj pasivnosti i nesnalazljivost u političkim nadmetanjima (u usporedbi s druge dvije konfesije). Dočekali su okupaciju kao pretežno seljačko društvo s malim brojem obrtnika i trgovaca i bez vlastite inteligencije. Austro-Ugarska im nije pružila puno, ali ono što je donijela za njih je bilo neizmjereno veliko – mogli su slobodno ispovijedati svoju vjeru i narodnost. Austrija je bila zadovoljna njihovim stavom i postupala je s njima kao sa svojim „siromašnim i neopasnim rođacima“¹⁰. Usprkos tome što je realno stanje bilo da su i pod novom vlašću katolici bili

⁵ Juraj Kolarić, *Ekumenska djelatnost*, 139.

⁶ Tomislav Jonjić, *Ivo Pilar: pisac, političar, ideolog (1898.-1918.)* (dalje: Ivo Pilar), Zagreb, 2020, 142.

⁷ Juraj Kolarić, *Ekumenska djelatnost*, 139.

⁸ Zlatko Kudelić, *Srpska pravoslavna crkva u Bosni i Hercegovini tijekom austrougarske vladavine u novijoj domaćoj i inozemnoj historiografiji*, *Croatica Christiana periodica*, Vol. 32, 2008., 32.

⁹ Tomislav Jonjić, Ivo Pilar, 142.

¹⁰ Juraj Kolarić, *Ekumenska djelatnost*, 140.

najmanje u fokusu i s najmanje povlastica, ostale konfesije su ih promatrale kao one privilegirane, što katolicima ni u kojem slučaju nije išlo u korist. Neizostavna činjenica je da su svi katolički objekti (crkve, škole, samostani...) podizani milodarima i vlastitim sredstvima crkve, bez državne financijske pomoći.¹¹

Unatoč svemu navedenom, svim preprekama, jazovima, razilaženjima u vjerskim i političkim težnjama i stavovima, postoji ključan detalj koji se mora posebno istaknuti, a to je – suživot. Svakodnevnica je ljude upućivala jedne na druge i na taj način smanjivala taj jaz vjerskih i političkih razlika. Bez obzira na dolazak nove vlasti, suživot na tom području postojao je već stoljećima te je period od 40 godina nove uprave, u tom smislu, gotovo neznatan. Različitosti su bile stvarnost, ali u dubini je došlo do prožimanja konfesija i pronalaženja načina koji je omogućavao svakodnevan suživot „različitih ljudi“. Živjelo se u relativno dobrim odnosima, konfesije su se poštovala, a tradicija cijenila. Dvije misli vodilje koje se su se isticale u svakodnevnom životu su „Brat je mio, koje vjere bio“ i „Svatko po svom zakonu“. Prva, možda malo previše idealistička, dok je potonja pozivala da svak poštuje svoje svetinje i živi po njima i to je dovoljno za održati miran suživot.¹²

4. Nedostatak duhovne skrbi

Okupacija Austro-Ugarske, osim upravnih promjena, donosi i određene promjene u sastavu stanovništva. Da bi uprava profunkcionirala i stabilizirala se, bilo je potrebno dovesti i postaviti činovništvo koje bi osiguravalo provođenje uprave i vlasti. Naravno, stanovništvo koje se doseljavalo često je bilo s njemačkog govornog područja i uglavnom katoličke vjeroispovijesti. Odmakom vremena rastao je broj doseljenika pa je tako rasla i potreba za njihovom duhovnom i pastoralnom skrbi. Prethodna turska uprava jednostavno nije dopuštala potpuno uređenje crkvenog života i institucija u Bosni i Hercegovini.¹³ Da bismo razumjeli sljedeće događaje i poteze koje čine Sveta Stolica i Austro-Ugarska, potrebno je istaknuti 1846.g. kada je stvoren apostolski vikarijat. Franjevci su tada bili jedini kler u Bosni i slabljenjem turske uprave i pritiska sve su više i oni sami popuštali u disciplini, zbog čega je patio pastoralni i redovnički život. Moralno stanje je bilo sve gore, a tadašnji apostolski vikar

¹¹ Ibid., 140.

¹² Ibid., 141.

¹³ Ante Orlovac, Dr. Josip Stadler – upravitelj Banjaličke biskupije (dalje: Josip Stadler – upravitelj), *Croatia Christiana periodica*, Vol. 14, 1984., 50.

fra Paškal Vujičić o svemu je obavijestio rimsku *Propagandu* koja je odredila apostolsku vizitaciju. Glavne pritužbe na franjevce su bile: nedostaci u pastoralnoj službi (što zbog slabe izobrazbe, što zbog slabosti duha), netolerancija prema ostalom svećenstvu i prema apostolskim vikarima koji nisu mogli donositi odluke bez odobrenja provincije. Ozbiljnost optužbi, na račun franjevaca, koje su upućene u Rim, potaknule su *Propagandu* da provede novu vizitaciju s ciljem ispitivanja mogućnosti preuređenja vikarijata. Ulogu vizitatora dobio je splitsko-makarski pomoćni biskup Kazimir Forlani 1878.g. Poglavari provincije su bili protiv podjela vikarijata zbog straha da će se narušiti jedinstvo vjere u Bosni. No, nakon obavljene vizitacije, Forlani šalje prijedlog da se osnuju tri nove biskupije prema izrađenom projektu osnivanja triju apostolskih vikarijata. Smatrao je neprikladnim da nove biskupije budu sufraganske susjednim biskupijama jer bi to moglo imati negativnu političku konotaciju za Austriju, a ustanovljenjem triju biskupija, od kojih bi jedna imala primat, omogućila bi se pastoralna skrb naroda, svećenstvo bi bilo dostupnije zabačenijim krajevima i ustanovio bi se čvrsti bedem protiv širenja pravoslavlja, koje je imalo tendencije širenja na druge provincije.¹⁴

4.1. Potreba za uređenjem Crkve

Sveta stolica je pomno promatrala promjene u Bosni i Hercegovini želeći uspostaviti čvrstu crkvenu strukturu i red. Okupacijom Austro-Ugarske pružila se prilika za ispunjenje tih želja i s tim ciljem pokrenuti su pregovori s austrijskom vladom. Svi kardinali su se slagali da je potrebno uvođenje dijecezanskog svećenstva, ali je vladao neki strah da bi to mogla biti nagla promjena za koju se ne bi stigli ispuniti svi preduvjeti.¹⁵ Bosna i Hercegovina nije imala ništa od potrebnih uvjeta koje je prema odredbama Tridentskog koncila morala imati da bi bila biskupija (kuriju, sjemenište, svećenstvo...), ali je Sveta Stolica odlučila iskoristiti pogodan politički trenutak, znajući da ako bi se držali redovne procedure da nikada ne bi uspjeli stvoriti uvjete za osnivanje biskupija i uspostavu svjetovnog klera.¹⁶

O značaju Bosne i Hercegovine za Svetu stolicu najbolje govori papino pismo caru iz rujna 1880.g. u kojem se zahvaljuje na carevoj spremnosti u pružanju materijalne pomoći u obnovi crkvenog reda u Bosni i Hercegovini. Austro-Ugarska je 1881.g. sklopila konkordat s Vatikanom, unatoč njihovim zategnutim odnosima, o uspostavi redovne hijerarhije s

¹⁴ Mato Drljo, *Obnova redovne crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini i pitanje pravnog uređenja župa (1881-1883)*(dalje: *Obnova hijerarhije*), Sarajevo, 2001., 61-63.

¹⁵ *Ibid.*, 75.

¹⁶ Zoran Grijak, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, Zagreb, 2001., 116.

nadbiskupom koji će stolovati u Sarajevu i sa sjemeništem u kojem bi se odgajao svjetovni kler. Papa Leon XIII u svom apostolskom pismu *Ex hac augusta principis apostolorum cathedra* od 5. srpnja 1881.g. naveo je sve nedaće i probleme koji su zahvaćali Bosnu i Hercegovinu kroz povijest i koji nisu dopuštali dosljedan razvoj i uređenje crkvenog života, ali je pokazao i iskreno radovanje na pruženoj prilici za suradnju s Austro-Ugarskom na uređenju crkvene zajednice u Bosni i Hercegovini. Sveta Stolica određuje da se ukidaju dotadašnji apostolski vikarijati u Bosni i Hercegovini i uspostavlja tri nove biskupije s hijerarhijom redovitih biskupa.¹⁷

4.2. Biskupije

Prihvaćajući prijedloge biskupa Forlanija papa Leon XIII je odlučio da grad Sarajevo, budući da je u geografskom središtu, glavni grad i da je nekoć imao biskupsko sjedište, postaje središte nove Vrhbosanske nadbiskupije. Nadalje, ta je nadbiskupija proglašena kao „prva među drugim sjedištima koja postoje ili će se uspostaviti u pokrajini Bosni i Hercegovini“. Pridana su još tri sjedišta, dva nova – u Banja Luci i Mostaru – i treće, već uspostavljeno – Mrkansko-trebinjsko središte (za upravitelja je postavljen dubrovački biskup). Mostarskoj biskupiji, po želji pape Leona XIII, se dodaje i naslov „Duvanjska“ po uspomeni na biskupsko sjedište u Duvnu koje je tu bilo prije doseljenja Slavena. Odlučeno je da će Vrhbosanska nadbiskupija obuhvaćati područje Bosne na sjeveru do Save (od utoka Vrbasa do utoka Drine u Savu), na zapadu od Vrbasa do Donjeg Skoplja, na jugu područje do Dinarskog gorja kojim graniče Bosna i Hercegovine i na istoku od rijeke Uvac do brda Ivice i Drinom do njezina ušća. Sjeverozapadni dio Bosne koji je preostao sačinjava Banjalučku biskupiju (sjeverno prati granicu Bosne i Hrvatske, zapadno uz granice Hrvatske i Dalmacije do Hržana i južno od Hržana do Šuice i na istoku prati vrhbosansku nadbiskupiju). Mostarsko-duvanjska biskupija se našla između Vrhbosanske i Banjalučke (na zapadu između Dalmacije i Metkovića, na jugu graniči s Mrkansko-trebinjskom, a na istoku s Novopazarskim distriktom). Kako je već spomenuto, određeno je da se uz novu hijerarhiju ustanovi i bogoslovno sjemenište koje bi moglo ispuniti potrebe Vrhbosanske nadbiskupije, ali i sufraganskih biskupija.¹⁸

¹⁷ Mato Drljo, *Obnova hijerarhije*, 63-67.

¹⁸ *Ibid.*, 84.

4.3. Stare povlastice

Franjevci su vijesti o obnovi hijerarhije uglavnom dobivali preko pojedinaca i tiska. Nisu pridavali veliku pažnju tome jer su bili uvjereni da Sveta Stolica ne bi donijela takvu odluku bez dogovora s njima i apostolskim vikarom, a pouzdavali su se u vizitatora Forlanija za kojeg su vjerovali da dijeli njihovo mišljenje o reorganizaciji. Naravno, potvrđivanjem vijesti o obnovi franjevci nisu bili oduševljeni te su odluku doživjeli kao presudu protiv njih. Smatrali su da drugi dolaze na njihovo mjesto brati plodove, koje su oni stoljećima mukotrpno pripremali i često su se među njima mogle čuti izreke kao „o nama, ali bez nas“ ili „baština naša dopade strancima“.¹⁹

Papa Leon XIII je bio svjestan i položaja i uloge koju su do tada imali franjevci na području Bosne i Hercegovine, ali je bulom odlučno odredio da: „...neće se ubuduće moći navoditi nikakvo pravo ili obaveza ni za što od onoga što je bilo na snazi u starom načinu života Crkve u Bosni i Hercegovini ili u kasnijim misijskim uvjetima prema posebnim uredbama ili povlasticama ili običajima, jer su se promijenile prilike (...) mi puninom apostolske vlasti tim istim uredbama ili povlasticama bilo koje vrste kao i običajima koji potječu iz najstarijeg pa i iz nezapamtivog vremena, posve oduzimamo snagu obveze ili navođenja prava.“ Navedeno dokidanja povlastica misionarima u Bosni odnosilo se samo na upravu biskupija i pastorizaciju župa i time papa nije dirao pitanje redovničke uprave ili njihovog života u Bosni i Hercegovini.²⁰ Proglašeno je da odlučivanje o svemu pripada nadbiskupima i biskupima te da se odredbe bule nikada, bez obzira na razlog, ne može obezvrijediti jer one su trajno važeće i u svemu ih treba poštovati.²¹ Ovu odluku su franjevci dočekali kao „žalosnu vijest“, a razumljivo je i zašto - nisu više mogli predlagati kandidate za biskupsku službu tj. franjevci više nisu mogli biti biskupi, a i više nisu bili jedini kler u Bosni i Hercegovini.²²

¹⁹ Ibid., 85.

²⁰ Petar Babić, Nadbiskup Stadler u svjetlu rimskih arhiva od 1881. do 1903. (dalje: Stadler u svjetlu arhiva), *Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini u XIX i XX stoljeću*, Sarajevo, 1986. 65.

²¹ Mato Drljo, *Obnova hijerarhije*, 84.

²² Ibid., 86.

5. Odabir dr. Josipa Stadlera

Bitno pitanje koje se pokreće paralelno s procesom obnove hijerarhije bilo je tko je pravi kandidat za nadbiskupsko mjesto u Sarajevu. Pitanje je bilo veoma važno i delikatno jer je trebalo naći osobu prikladnu da provede i ostvari planove Svete Stolice, a istovremeno da bude prihvaćen i od Vatikana i od Austro-Ugarske.²³ Značajno za ovu odluku je to što je austrijski car, koji je nosio naslov „apostolski“, prema privilegijima koji potječu još od srednjeg vijeka, mogao predlagati Svetoj Stolicu prikladne kandidate za biskupsko mjesto na teritoriju svoje države. Sukladno tome, Sveta Stolica je na sjednici kardinala u Rimu u rujnu 1880.g. pristala dati bečkom caru privilegij da odabere kandidata za sarajevskog biskupa i metropolitu.²⁴ Svi koji su bili uključeni u proces obnove hijerarhije i sklapanja konkordata slali su prijedloge za organizaciju Crkve i uz to predlagali kandidate za biskupsku stolicu.²⁵ Zagrebački nadbiskup Mihalović preporučio je dr. Josipa Stadlera, dok je biskup Strossmayer predložio četvoricu kandidata, sve svećenike iz Bosne: fra Grgu Martića, fra Marijana Tuzlančića, fra Martina Nedića i fra Jaku Balatića. Sveta Stolica je odbila prijedlog da prvi sarajevski nadbiskup bude netko od franjevac ili tadašnji apostolski vikar Vujičić jer su inzistirali na tome da prvi nadbiskup bude iz svjetovnog klera. Iako je ta odluka bila pomalo odvažna, budući da je u Bosni i Hercegovini ključni problem bio nedostatak svjetovnog klera i novi nadbiskup možda ne bi imao potrebnu podršku među franjevcima, kardinali su ostali pri toj odluci i kao rješenje tog problema predložili da se iz Hrvatske uzmu najpotrebniji suradnici.²⁶

Pažnja bečkih nuncija Vanuttelija i Jacobinija stala je na već spomenutom, svećeniku i profesoru teologije i filozofije, dr. Josipu Stadleru. Prijedlog o Stadleru je prihvaćen od cara te je Stadler u krajem lipnja 1881.g. pozvan u Beč gdje se susreće s ministrom Szlavyijem da bi razgovarali o crkvenim pitanjima. Nuncij je 24. lipnja obavijestio Rim izvještavajući da je dvor zadovoljan sa Stadlerom kao kandidatom za nadbiskupsku poziciju. Dva mjeseca kasnije tj. 25. kolovoza 1881.g. austrijske vlasti su službeno obavile vijest o odabiru kandidata i trebala je samo još službena potvrda pape, koju nije trebalo dugo čekati – „Ništa manje veselje nije priuštilo sv. Ocu saznanje da je izbor osobe određene za novu nadbiskupsku stolicu u Sarajevu pao na čovjeka tako zaslužna, i što susreće zajedničke simpatije i opravdava nade za budućnost te važne nadbiskupije“.²⁷

²³ Ibid., 91.

²⁴ Petar Babić, Stadler u svjetlu arhiva, 66.

²⁵ Mato Drljo, Obnova hijerarhije, 91.

²⁶ Ibid., 75.

²⁷ Petar Babić, Stadler u svjetlu arhiva, 69.

Nadbiskupija je službeno kanonski osnovana 2. rujna 1881.g. te je odmah potom započeo kanonski proces imenovanja Josipa Stadlera na novo metropoljsko sjedište. Stadler je 15. listopada 1881.g. položio zakletvu pred nuncijem u Beču, a ministar Szlavy je izrazio želju da službeno posvećenje nadbiskupa bude što prije kako bi se izbjegla zima, zbog ionako loših puteva do Sarajeva, ali i zbog što skorijeg otvaranja sjemeništa. Službeno imenovanje i uvođenje u biskupsku službu određeno je za mjesec studeni pa se Stadler nije ni vraćao u Hrvatsku, nego se iz Beča uputio u Rim na pripravu za biskupsko posvećenje. Simbolično, crkva u kojoj se imalo obaviti posvećenje bila je crkva sv. Klementa u kojoj se bio sahranjen i sam sveti Ćiril. Posvećenje je obavljeno 20. studenog, a svečanim slavljem je predsjedao kardinal Monaco la Valetta, generalni vikar Svetog Oca.²⁸

Nadbiskup Josip Stadler je u Rimu proveo još dva tjedna po posvećenju, zatim je došao u Zagreb odakle je po završetku božićnih blagdana krenuo u Bosnu. U rodni Slavonki Brod stiže 10. siječnja, vlakom dolazi do Zenice i 14. siječnja stiže u Sarajevo, gdje je 15. siječnja ustoličen za prvog vrhbosanskog nadbiskupa. Riječi kojima započinje svoje službovanje bile su – „*A sad počinje posao*“.²⁹

5.1. „A sad počinje posao“ – reforma Crkve

Stadler je bio svjestan svih teškoća koje ga mogu zapasti u Bosni i Hercegovini, u zemlju dolazi kao stranac i zato je nastojao intenzivno proučiti prilike u biskupiji kako bi što bolje obavljao svoju službu. Bilo je potrebno postaviti nove čvrste temelje i Stadler je znao da odluke bule „*Ex hac augusta*“ treba provesti od samog početka, inače se nikada neće u punini provesti u djelo i biskupsko službovanje bit će ograničeno pa i nemoguće. Kreće s mnogim reformama i projektima, a prva reforma koju valja spomenuti je reforma liturgije i pastorala. Kroz godine franjevačke skrbi ustalili su se običaji koji nisu bili primjereni značaju liturgije i zbog kojih narod nije mogao imati primjeren duhovni rast. Nadbiskup je kroz pastoralne poslanice za puk i kler nastojao objašnjavati nove promjene, a sve poslanice i odredbe objavljivane su u glasilu nadbiskupije koje se zvalo „*Srce Isusovo*“³⁰. Zbog velike nepoučenosti odraslih vjernika, naredio je da se nedjeljom i blagdanima treba poučavati puk prema novom „*Zagrebačkom katekizmu*“ iz srpanja 1882.g., umjesto po dotadašnjem službenom katekizmu tzv.

²⁸ Mato Drljo, *Obnova hijerarhije*, 95.

²⁹ Petar Babić, *Stadler u svjetlu arhiva*, 71.

³⁰ Službeno glasilo nadbiskupije se zvalo „*Srce Isusovo*“ od 1882. do 1887. kada mu nadbiskup mijenja ime u „*Vrhbosna*“; Vidi: Petar Babić, *Stadler u svjetlu arhiva*, 77.

„biskupovači“. Zabranio je također skupljanje više milostinja pod misom te glasnu molitvu za vrijeme mise, ukoliko nije sastavni dio mise³¹. Nadalje, Stadler je nastojao što više laike uključiti u aktivnosti župa pa je odredio da se odabere laike koji će predmoliti ono što svaki katolik treba znati i dopustio župnicima da za pomoćnike u vjeronauku mogu uzeti laike prikladne za tu poziciju. Ta odluka je donesena zbog nemogućnosti da se obuhvate sve raštrkane župe uslijed čega djeca nisu mogla pristupiti katehizaciji. Izdani su i dekreti o kršćanskom pokopu i grobljima, o katehizaciji, župama, čuvanju Presvetog te je naređena nabavka ispovjedaonica za sve župne crkve.³² Odredbe nisu svugdje dobrohotno primljene, župnici su odbijali provoditi neke odredbe, posebno one koje su se odnosile na poduku nedjeljom i blagdanima, uglavnom iz dva razloga, a to su da je narod manje dolazio na misu jer su katekizam mogli slušati i od svoje djece i već su ga učili, a drugi razlog je bio jer je bila „sramota umjesto propovjedi katekizam tumačiti“. ³³ Bilo je i drugih načina na koje je Stadler nastojao potaknuti promjene i ispuniti duhovne potrebe svećenika i vjernika. U veljači 1884.g. je svim dekanima banjalučke biskupije uputio upitnik s pitanjima: „1. Da li župnici riječ Božju propovijedaju, sakramente podjeljuju i mladež poučavaju? 2. Uče li rado? 3. Prednjače li vjernikom svojim dobrim primjerom i da li ih vjernici ljube i imaju li pouzdanja u župnike...“ Preokupacija mu je bila da ima dobro svećenstvo koje može biti dobar primjer vjernicima te da je pastoralni rad složan u svim područjima, od propovijedi do odgoja i obrazovanja.³⁴ Pitanje koje ga je također okupiralo bilo je pitanje materijalnog stanja klerika. Shvaćao je da samo oni koji su oslobođeni osnovnih materijalnih briga mogu u potpunosti biti posvećeni svojoj pastoralnoj djelatnosti. Uz upitnike o stanju župa traži i podatke svećenika o njihovom materijalnom uzdržavanju. Ispitao je iz kojih izvora župnici primaju prihode, iznos prihoda, posjede... Otvaranje pitanja o materijalnim sposobnostima i župnim приходima Stadler je pokrenuo bujicu protivljenja i nezadovoljstva, koje se posebno očitovalo kod franjevac.³⁵

³¹ Izgovaranje molitvi koje nisu sastavni dio mise za vrijeme trajanja mise bio je franjevački običaj koji je uveden jer vjernici nisu znali izgovarati dijelove latinske mise; Vidi: Petar Babić, Stadler u svjetlu arhiva, 77.

³² Petar Babić, Stadler u svjetlu arhiva, 77.

³³ Anto Orlovac, Josip Stadler – upravitelj, 17.

³⁴ Ibid., 18.

³⁵ Ibid., 18.

6. Sukob s franjevcima

Kako je već ranije spominjano, prije same uspostave austrijske vlasti u Bosni i Hercegovini, pristizale su pritužbe na rad i disciplinu franjevacu, što su i sami franjevci osjećali i dio njih je čeznuo za uspostavom reda i discipline. U svom reformnom pokretu Stadler je nastojao uspostaviti taj red među njima i to je smatrao jednom od nužnih reformi, prvenstveno radi dobra vjernika, ali i radi samog franjevačkog reda. Naime, franjevački red, osim što je pokazivao otpor prema uvođenju svjetovnog klera i nove hijerarhije u Bosni i Hercegovini, imao je i unutarnje probleme koji su dovodili do međusobnih podjela. Neki franjevci su se priklonili Stadleru, dok su ga drugi odbijali i predstavljali oporbu. Stadler je obavijestio papu o oporbenjaštvu prema odlukama Svete Stolice i nemaru koji je vladao među njima – kršenje zavjeta, obescjenjivanje poslušnosti, komotnost i lakomost. Nadbiskup je smatrao da bi radi redovničkog života franjevacu, kao i zbog dobra vjernika, najbolje bilo ako bi pastoralnu službu prepustili svjetovnom kleru jer je franjevcima bilo teško čuvati redovnički duh provodeći svo vrijeme na župama i ne imajući čvrstu vezu sa matičnim samostanom. Treba naglasiti da su franjevci na župama bili kruti i zahtjevni, posebno kad su u pitanju bile dadžbine koje su vjernici plaćali. Krutost je sezala do te razine da bi znali uskraćivati ispovijed, ako vjernik ne bi bio u mogućnosti da podmiri neke dugove. Nadbiskup Stadler stoga nije želio liberalizirati i sekularizirati red, kako su franjevci očekivali i govorili, nego je nastojao uspostaviti red među njima koji je propisan i primjeren u izvornim redovničkim pravilima.³⁶

Bez podrške i podložnosti svećenstva, Stadler bi bio osuđen na neuspjeh pa je, da bi osigurao i ojačao utjecaj dijecezanskih svećenika, morao stati pred mnoge probleme i suočiti se s njima. Prvo, da bi se moglo odgajati takvo svećenstvo trebalo je uspostaviti sjemenište, ali ono što je bilo još veći i delikatniji problem jest – pitanje župa pastoriziranih od franjevacu. Otvaranje tog pitanja bilo je prilično delikatno jer je to značilo unositi promjene u sustav i način života koji se razvijao na tom području četiri stoljeća. Franjevci su čvrsto držali da franjevački samostani jedini imaju pravo patronata na župe, odnosno da su sve župe Bosne i Hercegovine fratarske. Naravno, ako bi tako ostalo, onda ne bi bilo nikakvog smisla u uvođenju svjetovnog klera u Bosnu i Hercegovinu i prepuštanje župa franjevcima bi označilo potpunu blokadu cjelokupnog projekta obnove hijerarhije. Svjestan da nema toliko čvrst autoritet među

³⁶ Mato Drljo, *Obnova hijerarhije*, 97-99.

franjevcima da riješi ovo pitanje, Stadler se pismom od 13. studenog 1881.g. direktno obratio papi i zamolio ga da on svojim autoritetom intervenira.³⁷

6.1. Pitanje župa

U Bosni i Hercegovini u to vrijeme su postojale 103 župe i 10 samostana, od toga 84 župe i 8 samostana u Bosni, a 19 župa i 2 samostana u Hercegovini. Prema tvrdnjama franjevac, sve župe su pripadale samostanima, što je bilo neprihvatljivo za nadbiskupa jer, kako on kaže, samostani nisu skrbili o župama, nego su ih održavali sami župljani. U dopisima od prije dolaska u Sarajevo Stadler je predlagao da se u nadbiskupiji biskupijskim svećenicima preda pola župa, a u Banjalučkoj biskupiji njih 11, s uvjetom da svi župnici moraju polagati župnički ispit, bez obzira jesu li redovnici ili biskupijski svećenici. Austrijska vlast je bila odlučna pružiti svu potrebnu pomoć i sama nije sumnjala da će sve župe biti date Stadleru na slobodnu dodjelu. Uz to, apostolsko pismo *Ex hac augusta* je jasno dokinulo franjevcima sve povlastice, a time i pravnu moć. Nadbiskup inzistira kod pape da apostolskim pismom osigura pravo na slobodnu dodjelu župa onim svećenicima koje smatra dostojnima, bez obzira jesu li redovnici ili svjetovni svećenici. Papa je prihvatio Stadlerov prijedlog, shvaćajući kompleksnost situacije, pa je bez odlaganja izdao dekret *Cum providentia* kojim naređuje da upražnjene župe u vrhbosanskoj nadbiskupiji budu na slobodno raspolaganje ordinariju koji ih može dodijeliti onom svećeniku kojeg smatra dostojnim službe. Ovim dekretom prekinut je franjevački monopol u Bosni i Hercegovini, no određeno je da njegovo stupanje na snagu bude tek nakon godinu dana od izdavanja tj. u prosincu 1882.g. Razlog zašto je tako određeno jest oprez od moguće nepravde prema franjevcima, u slučaju da se pozovu na neku prijašnju odluku ili dodijeljeno pravo koje bi bilo oprečno s novoizdanim dekretom.³⁸

Donošenje dekreta nije označilo konačno rješenje ovog pitanja i problema. Najprije se pokušalo dogovorom podijeliti župe i stoga je nadbiskup prepustio franjevcima da sami predlože koliko kojih župa su spremni predati svjetovnom kleru. Franjevci su 1882.g. ponudili 24 župe u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, a u Banjalučkoj 8 župa. Stadler nije bio zadovoljan ponuđenim o čemu piše u predstavi o pitanju župa 30. studenog 1882.g. Osporavao je broj ponuđenih župa, smatrao je da je broj puka u ponuđenim župama premali te da zbog toga novo svećenstvo neće moći ojačati utjecaj. U ponuđene 24 župe bilo je 24 987 vjernika, dok je u

³⁷ Ibid., 100.

³⁸ Ibid., 106.

preostalim župama bilo 93 145 vjernika. Napominje kako franjevci ne mogu dokazati svoja specijalna prava na župe na temelju fundacije i dotacije tih župa od vlastite subraće. Navodio je primjere župa za koje matični samostani nisu ništa dali, nego su ih domaći vjernici podigli vlastitim sredstvima i naglašava kako je sam franjevački general priznao da nema župe u kojoj vjernici nisu pridonijeli prilikom izgradnje. Nadbiskup navodi i sljedeći razlog za oduzimanje župa franjevcima: „Čvrsto smo uvjereni da je kršenje zavjeta siromaštva kod franjevaca uzrok svih zala. Oni su naime novac stečen na župi zadržavali ne samo dok su upravljali župom, nego i kad su se vraćali u samostan; zadržavali su novac kod sebe i nisu predavali gvardijanu.“³⁹ Tražio je da se franjevcima oduzmu sve župe osim 6 samostanskih u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, a za banjalučku traži isto, osim samostanskih župa u Livnu i Petrićevcu. Navodi svoj prijedlog da se u Vrhbosanskoj nadbiskupiji u 34 župe postavi dijecezanski kler, u 36 župa franjevački, a time bi u franjevačkim župama bilo 60 233 vjernika, u dijecezanskim 59 899 vjernika. U Banjalučkoj biskupiji 11 župa sa 16 176 vjernika bilo bi određeno za biskupijske svećenike, a franjevcima bi pripalo 11 sa 16 323 vjernika.⁴⁰ Franjevački general je u jednom svom dopisu napisao: „...ako Sveta Stolica apsolutno ne odredi župe koje pripadaju njemu (nap.a. Stadleru), a koje franjevcima, po mogućnosti prema prijedlogu oca provincijala, mir neće nikada zavladatai.“⁴¹ Tako je i bilo, konačnu odluku je trebala donijeti Sveta Stolica. Kongregacija za izvanredne crkvene poslove je 14. ožujka 1883.g. objavila dekret kojim je odlučeno da u Vrhbosanskoj nadbiskupiji i Banjalučkoj biskupiji 35 župa prepušteno je slobodnoj podjeli, a sve ostale, njih ukupno 59, ostavljene su franjevcima, ističući kako su „bile redovničke i nastavljaju i dalje pripadati redovnicima franjevcima.“ Tim dekretom je konačno riješeno pitanje raspodjele župa.⁴²

Za razliku od vrhbosanske nadbiskupije i banjalučke biskupije, kojima je upravljao nadbiskup Stadler (do 1883.g. bio je apostolski upravitelj banjalučke biskupije, a onda tu funkciju preuzima fra Marijan Marković), u mostarsko-duvanjskoj podjela nije bilo. Mostarsko-duvanjski biskup bio je fratar Paškal Buconjić. Biskup Buconjić je odlučio da neće slijediti primjer nadbiskupa Stadlera glede župa, uvjeren da zbog mira i napretka kršćanske stvari ne treba oduzimati redovnicima, nego se treba pobrinuti da se prema potrebama i prilikama osnuju nove župe. Takav stav biskupa Buconjića je donekle očekivan jer je i sam biskup bio franjevac, a pitanje župa u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji je riješeno dogovorom

³⁹ Petar Babić, Stadler u svjetlu arhiva, 83.

⁴⁰ Ibid., 84.

⁴¹ Ibid., 82.

⁴² Velimir Blažević, Stadler i franjevci, *Josip Stadler život i djelo*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1999., 397.

1885. godine kada su franjevci na slobodno raspolaganje ustupili 12 župa mostarsko-duvanjske biskupije.⁴³

6.2. Sekularizacija

Jedna od „nuspojava“ uvođenja nove hijerarhije u Bosnu i Hercegovinu, vezana za franjevce, jest sekularizacija tj. istupanje većeg broja franjevacu iz redovničkog staleža i prelazak u svjetovni kler. To je bila bolna pojava za franjevački red i dodatni kamen spoticanja u odnosima između nadbiskupa i franjevacu. Nadbiskup Stadler je smatran glavnim krivcem za sekularizaciju franjevacu, što i nije bila realna optužba. Već s najavom uspostave redovite crkvene hijerarhije bilo je jasno da će prednost po pitanju dušobrižništva na župama imati svjetovno svećenstvo, zato su se već tada mnogi franjevci pobjavali da će biti isključeni iz vršenja službi na župama. Dokaz za to nam pruža članak iz Narodnog lista (Il Nazionale) iz travnja 1881. g. naslovljen: „O uređenju crkvenog pitanja u Bosni“. Autor članka, pišući o stanju u provinciji Bosni Srebrenoj, najavljuje sekularizaciju i ističe želju mnogih fratara da se sekulariziraju jer bi time mogli mnogo više doprinijeti općem dobru naroda.⁴⁴ Stadler je u početku bio protiv primanja franjevacu među svjetovno svećenstvo, ali uskoro mijenja stav govoreći da je bolje da sekularizirani ostanu dobri svećenici, nego da budu loši redovnici. O opsegu sekularizacije najbolje govori činjenica da je tijekom 1883. g. Svetoj Stolici upućeno 11 molbi za sekularizaciju. Sveta Stolica nije bila pobornik masovnih sekularizacija i zato nije udovoljila niti jednoj od tih 11 molbi. Stadler je 1898. g. uputio pismo papi u kojem je izrazio mišljenje da treba omogućiti sekularizaciju onima koji je traže, a osobito mladima koji nisu prihvaćali reforme unutar franjevačkog reda. Naravno, u tom Stadlerovom pismu bilo je i njegovog interesa za vlastitu nadbiskupiju jer, osim što bi dobio više svećenstva na raspolaganje, to bi donijelo poteškoće u popunjavanju i pastorizaciji župa za franjevce i time bi neke župe bile stavljene na raspolaganje biskupiji, a ne više samostanima. Dodatno pogoršanje situacije donio je Stadlerov proglas od 25. ožujka 1898. g. u kojem je navedeno da su mnogi franjevci izrazili želju da stupe u svjetovni kler pa se njima i svima zainteresiranima daje prilika da se prijave u Ordinarijatu i izraze svoju želju. Proglas nije bio dobar potez i moglo ga se protumačiti kao proračunat poticaj na sekularizaciju franjevacu.⁴⁵

⁴³ Ante Brajko, Nadbiskup Stadler i biskupi sufragani, *Josip Stadler život i djelo*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1999., 139.

⁴⁴ Velimir Blažević, Stadler i franjevci, *Josip Stadler život i djelo*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1999., 404.

⁴⁵ Ibid., 406.

Za vrijeme Stadlerova biskupovanja sekularizaciju je zatražilo 70 bosanskih franjevaca, a oko 45 franjevaca ju je i dobilo. U razdoblju od 1898. do 1902. godine Bosna Srebrna je izgubila povećani broj svojih članova pa je jasno nezadovoljstvo franjevaca i njihove uprave te optužbe na račun nadbiskupa Stadlera. Nadbiskup Stadler sigurno nije glavni krivac za takve promjene. Sekularizacija je bila stvar pojedinca i o njoj su odlučivali oni koji nisu bili zadovoljni položajem u redovničkoj zajednici i koji su željeli osigurati ostanak u dušobrižničkoj službi na župama, a potkrjepa tome jesu molbe upućene Svetoj stolici u kojima su morali biti navedeni razlozi zbog kojih bi se franjevcima trebala omogućiti sekularizacija.⁴⁶

Odnosi franjevaca i nadbiskupa Stadlera često su bili burni i sva neslaganja nisu prošla nezapaženo u javnosti. Najžešći napadi među njima događali su se uslijed polarizacije i na političkom planu jer su Stadler i svjetovni svećenici htjeli veći utjecaj među katoličkim narodom Bosne i Hercegovine. Franjevci su postupke svjetovnog svećenstva često gledali kao omalovažavanje i potiskivanje, ali sami franjevci su imali veći utjecaj na katolički narod, a posebno na Hrvatsku narodnu zajednicu, koja je 1907. godine osnovana na Stadlerovu inicijativu i potporu. Početkom 1910. godine Stadler osniva Hrvatsku katoličku udrugu koja će se s Hrvatskom narodnom zajednicom nadmetati za glasove hrvatskog naroda na predstojećim izborima. Podrška franjevaca Hrvatskoj narodnoj zajednici je bila dodatni razlog za neslaganje franjevaca i Stadlera tj. svjetovnog svećenstva. Situacija je eskalirala do te mjere da je intervenirala sama Sveta Stolica preko papinog izaslanika Pierrea Bastiena koji je 11. lipnja 1911. uputio objema stranama pismo u kojem ističe kako Sveti Otac želi jedinstvo, mir i slogu te da se postojeće stranke spoje u jednu, a ako to ne bi bilo moguće, neka se osnuje posve nova stranka. Poslije toga dolazi do popuštanja napetosti između franjevaca i Stadlera. Odnosi među stranama nisu uvijek bili idealni i korektni, bilo je sporova i neslaganja, a svemu tome su doprinosile netočne glasine, subjektivna uvjerenja, predrasude i interesi, kako jedne, tako i druge strane. Prilike su bile složene i za franjevce, koji su dotad bili jedini i nezamjenjivi na tom području, i za svjetovni kler, koji se trebao izboriti za svoj položaj te ga urediti.⁴⁷

⁴⁶ Ibid., 407.

⁴⁷ Ibid., 411.

7. Storossmayer i Stadler – zagovaratelji jedinstva

Faktor koji je u početku poprilično odmagao nadbiskupu Stadleru, a u kojem su franjevci nalazili podršku, bio je odnos s biskupom Strossmayerom. Još kad je bila riječ o početku reforme u Bosni i Hercegovini i kad se tražio najbolji kandidat za nadbiskupsko mjesto, biskup Strossmayer bio je mišljenja da se to mjesto rezervira za franjevce. Ipak, po izboru Stadlera piše pismo Apostolskom nunciju u Beč u kojem kaže: „...iako bih ja u sadašnjim okolnostima više volio bosanskog svećenika, ipak moram reći: ovaj izbor, ako se ostvari, izvrstan je...“⁴⁸ Prilikom putovanja iz Zagreba u Sarajevo početkom 1882. godine, Stadler je posjetio Strossmayera. Biskup Strossmayer piše kako mu se Stadler nije svidio i kritizira njegovu odlučnost da formira dijecezansko svećenstvo dok ima franjevce na raspolaganju. S vremenom su Strossmayerovi negativni dojmovi jačali, najviše zbog utjecaja franjevaca koji su u njemu nalazili utjehu, a on im je bezrezervno vjerovao i smatrao Stadlera isključivim krivcem i izvorom razdora u Bosni. Jednom prilikom krajem 1882. godine pisao je Apostolskom nunciju u Beču: „Što se tiče Vrhbosanskog nadbiskupa smatram da bi trebalo, ako je on bude htio ponuditi, prihvatiti njegovu rezignaciju. Gotovo svakog dana mi stižu tužbe na nj, ovaj čovjek, iako pobožan i učen, nema takta, razboritosti, umjerenosti ni ljubavi, a sve je to danas toliko potrebno u Bosni da bi se moglo plodno djelovati.“⁴⁹ Međutim, dolazi do obrata početkom 1884.g. Nadbiskup Stadler došao je u posjet Strossmayeru osjetivši važnost dobrih odnosa s biskupom i tražeći od njega pomoć. Naime, u to vrijeme je jedan od Stadlerovih zadataka i ciljeva bila gradnja Sarajevske katedrale koja je bila pozamašan i skup projekt. Budući da nije mogao samo svojim sredstvima izvesti taj pothvat, Stadler je tražio pomoć u Hrvatskoj, gdje su provedene dvije akcije nedjeljnih milostinja za tu svrhu, i tražio je pomoć biskupa Strossmayera. Biskup je spremno odgovorio na Stadlerove molbe i nije skrivao radost i ponos što je upitan za pomoć od vrhbosanskog nadbiskupa jer je i sam bio vezan za Bosnu i čak je zahtijevao da sudjeluje u djelovanju Crkve u Bosni. Od 1885.g. Stadler i Strossmayer održavaju kontakt i nije bilo Stadlerovog projekta kojem Strossmayer nije pomogao s makar 1000 forinti. Kruna njihovog odnosa je Strossmayerov posjet Sarajevu 1889. godine. Bio je pozvan na posvetu katedrale, a o tom iskustvu Strossmayer piše ovako: „Bosna je divna zemlja, Sarajevo svojim položajem neka vrst Florence. Svečanost je bila skroz crkveno-narodna (...) Nadbiskup

⁴⁸ Andrija Šuljak, Biskup Josip Juraj Strossmayer i nadbiskup Stadler, *Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini u XIX i XX stoljeću*, Sarajevo, 1986., 122.

⁴⁹ Ibid., 123.

malo nešto jezuita, ali inače pobožan, energičan, raden i domorodan čovjek.⁵⁰ Strossmayer je bio poznat kao veliki mecena i mudro je ulagao vrijeme i novac. Ali odnos Đakova i Sarajeva nije bio baziran samo na materijalnom pomaganju, nego je Stadler svesrdno tražio njegovu moralnu podršku i savjet. Njihov odnos nije uspio pokvariti ni drugačiji politički pogled (Stadler je bio pravaš, a on narodnjak). Obojica su imali ljubav prema domovini i crkvi, a jedno ih je posebno spojilo – pitanje jedinstva crkava.⁵¹

Nadbiskup Stadler 1895. biva imenovan „komesarom za sjedinjenje“ s pravoslavnom Crkvom godine preuzima ulogu promotora crkvenog jedinstva. Prije njega tu službu je vršio biskup Strossmayer, a može se reći i da ju je on započeo. Svrha je bila postizanje jedinstva i zbližavanje katolika i pravoslavaca, a Strossmayer je s radom počeo još za vrijeme svojih studentskih dana. Nastojao je proširiti glagoljsku baštinu na hrvatskom području i uspostaviti konkordat Rima sa Srbijom i Crnom gorom. Želio je reformu i pripremu za veliku ekumensku misiju. U svibnju 1895.g. Stadler dolazi u Đakovo i iznosi svoj pogled na novi zadatak koji je preuzeo, a može se pretpostaviti da su plan za buduće djelovanje izradili zajedno.⁵²

8. Nadbiskup Stadler i Srbi

Kako je već pisano u ovom radu, govoreći o konfesijama i vlasti, situacija u Bosni i Hercegovini je bila jako kompleksna. Tri konfesije, dvije kršćanske, različite težnje, *de iure* Turska zemlja, a *de facto* austrijska uprava. Pitanje odnosa između katolika, pravoslavaca i muslimana je jedna od najzanimljivijih tema koja se tiče ovog područja, a osobito vremena nadbiskupa Stadlera i njegovog zanosa ekumenskom idejom. Ono što valja napomenuti prije ulaska u problematiku ove teme jest da se interkonfesionalnost prvenstveno živjela, više negoli teologizirala.⁵³

Govoreći o odnosu katolika i pravoslavaca u tadašnjoj Bosni i Hercegovini treba istaknuti dvije različite, ali nikako suprotstavljene razine odnosa. Na prvoj razini narodno-politički odnos, a na drugoj crkveni. Te dvije razine su često isprepletane i to je dovodilo do nemogućnosti rješavanja nekih pitanja, što se svakako odrazilo na odnosu katolika i pravoslavaca.⁵⁴ Splet svih okolnosti, političkih i vjerskih doveo je do pobjede srpske nacionalne

⁵⁰ Ibid., 125.

⁵¹ Ibid., 127.

⁵² Ibid., 130.

⁵³ Juraj Kolarić, Ekumenska djelatnost, 144.

⁵⁴ Tomo Vukšić, Nadbiskup Josip Stadler i Srbi, *Crkva u svijetu*, Vol. 34., 1999., 36.

identifikacije po kojoj pravoslavac postaje ekvivalent za Srbina, a analogno tome rađala se i ideja o identifikaciji katoličanstva sa hrvatstvom. Pravoslavlje, zbog svoje podjele na nacionalne crkve, često je bilo pokretač nacionalnih zamisli i obratno, politika je poticala razvoj nacionalnih zamisli s ciljem da se razvije identitet njihove nacionalne Crkve.⁵⁵ Govoreći o Josipu Stadleru, u kontekstu ovih zbivanja, treba opovrgnuti čestu optužbu da je i on poistovjećivao hrvatsku nacionalnu i katoličku vjersku pripadnost te da je smatrao da samo katolik može biti Hrvat. Stadler u svom pismu Strossmayeru iz svibnja 1900. piše: „*Mi smo svećenici i onda duh hrvatski širili svojim načinom, kad drugi nisu, da tako kažem, hrvatski smjeli ni misliti. I mi smo dobro shvatili, da najprije treba hrvatski duh među katolicima raširiti i utvrditi, pošto mnogi govore da su Bošnjaci. To dakako ne prieči, da se ujedno privabljaju i muhamedanci i braća rišćani i predobivaju za hrvatstvo, ali naravno tako da se sami katolici ne cjepkaju...*“ Iz napisanog je očito da je Stadleru ideja interkonfesionalnog hrvatstva bila posve prihvatljiva i domaća.⁵⁶

Prve nedaće počinju već u prvim godinama nadbiskupove službe. U lipnju 1883. godine izbija javna polemika između Save Kosanovića, sarajevskog metropolita, s jedne strane te nadbiskupa Stadlera i mostarskog biskupa Paškala Buconjića s druge. Metropolit Kosanović je objavio okružnicu kojom napada Katoličku crkvu u Bosni i Hercegovini zbog prozelitizma. Okružnica je objavljena u novosadskim srpskim novinama „Zastava“, čije je uredništvo bilo sklono radikalnim stavovima. Kako je prethodno već rečeno o miješanju vjerskog i nacionalnog kod pravoslavaca tj. Srba, tako je i ova okružnica bila dio šire akcije koja se protivila austro-ugarskoj upravi i koja je Bosnu smatrala otetom. Iskorištena je prilika da se od najmanjih stvari napravi teško političko pitanje. Glavna optužba je bila da su katolici, predvođeni Stadlerom, neprestano nasrtali na pravoslavce te da Stadler raspolaže velikim sredstvima (uz pomoć Strossmayera) i da namjerava sve Slavene pokatoličiti, naravno, uz blagoslov Rimske kurije i austrijske vlade.⁵⁷

8.1. Prelasci i optužbe

Sukladno iznesenim optužbama, veliki problemi su stvarani oko prelazaka s jedne vjere na drugu, osobito kad bi se prelazilo na katoličku vjeru. Pravoslavno stanovništvo ustajalo bi i stvaralo nered na svaku vijest o potencijalnom prelasku na katoličku vjeru. Jedan slučaj koji

⁵⁵ Juraj Kolarić, *Ekumenska djelatnost*, 144.

⁵⁶ Tomo Vukšić, *Nadbiskup Josip Stadler i Srbi, Crkva u svijetu, Vol. 34., 1999.*, 41.

⁵⁷ *Ibid.*, 45.

opisuje takva zbivanja je slučaj Durđinke Pavlović, 22-godišnje pravoslavne djevojke koja se obratila s nakanom da postane časna sestra. Da izbjegne probleme sklonila se u dalmatinski samostan, a po povratku u Sarajevo, na ulici je oteta od pravoslavaca u nakani da ju se vrati na pravoslavlje. Stadler je oštro prosvjedovao vlasti protiv ovakvog postupanja pravoslavaca, ali vlast se nije obazirala na njegove prosvjede. Naime, vlada je u srpnju 1891.g. izdala Naredbu kojom je trebala urediti pitanje prelazaka na druge vjere jer su nastojali što je više moguće spriječiti takve situacije, posebno prelaske na katoličanstvo zbog optužbi da su „katolička država“. Takvo ponašanje je među katolicima probudilo osjećaj zapostavljenosti i ugroženosti, a stvarno stanje je bilo da je kroz 22 godine tj. od 1878. do 1900. godine bilo samo 50ak pravoslavnih obraćenja na katoličanstvo, što je najbolji primjer neutemeljenosti optužbi za prozelitizam i marginaliziranje od strane vlasti.⁵⁸

9. Ekumenski *Balkan*

Stadlerov aktivan rad na rješavanju pitanja sjedinjenja Pravoslavne i Katoličke crkve „službeno“ počinje 20. lipnja 1894. godine. Tada je papa Leon XIII objavio apostolsko pismo *Praeclara gratulationis* kojim poziva na suradnju i rad oko ujedinjenja dviju crkvi, a izričito slavenske narode.⁵⁹ U duhu poslanja koje širi to pismo, Stadler ga daje prevesti i objavljuje ga u službenom listu nadbiskupije – „Vrhbosni“. Osim toga, šalje sedam primjeraka prijevoda pravoslavnoj kuriji u Sarajevo i tri primjerka u Tuzlu. Uz prijevode prilaže i svoje pismo upućeno metropolitima Dorđu Nikolajeviću u Sarajevo i Nikoli Mandiću u Tuzlu. U pismu je izložio četiri načela koja su neophodna za promicanje jedinstva – sjedinjenje u Duhu po molitvi, ne obzirati se na narodnost (osobito ne poistovjećivati ju s vjerskom pripadnošću), razlikovati bitno od nebitnog, susreti „naših i vaših“ teologa radi traženja pravog odgovora. Na kraju pisma moli metropolitima da iznesu mišljenje i sami predlože vrijeme i mjesto susreta. Nažalost, druga strana nije htjela ni čuti za ove prijedloge.⁶⁰

O svome pismu metropolitima, Stadler je obavijestio i Papu, a odgovor dobiva pismom *Quae doctinae* kojim potiče Stadlera da nastavi rad na jedinstvu Crkava, ali mu ostavlja na pravo da sam bira najbolji put kojim će to izvršiti. Shvaćajući ozbiljno svoju ulogu, Stadler dolazi na ideju pokretanja časopisa koji bi bio posvećen promicanju jedinstva Crkava, a

⁵⁸ Ibid., 50.

⁵⁹ Ibid., 55.

⁶⁰ Tomo Vukšić, Nadbiskup Stadler – Jedinstvu i bratskoj slogi, *Crkva u svijetu*, Vol. 27., 1992.,225.

simbolično mu je odlučio dati ime – „Balkan“. Ideja je bila da ovaj časopis mora prvenstveno biti pomirljiv, a ne polemičan. U jesen 1895. za urednika je odabran Aleksandar Šandor Bresztyensky, laik i bivši profesor zagrebačkog sveučilišta, prisilno umirovljen zbog političke opozicije banu Khuenu-Héderváryu. Bresztyensky je bio primjer izuzetnog katolika i nositelj odlikovanja pape Leona XIII, koji se nije sramio svog katoličanstva, iako je često bio napadan od tiska.⁶¹ Svoj ekumenski Credo je očitovao u jednom govoru 1900.g. u kojem kaže: „*Meni je klerikalizam, naročito spram nekatoličkih žitelja u hrvatskoj zemlji, velika dužnost, da ja pokažem, kako ja do svoje vjere držim, i da tako i njihovu vjeru štujem i cijenim. Ja sam uvjeren, kad bismo mi katolici Hrvati bili skroz ravnodušni naprama našoj vjeri u javnosti, da bi tada naša braća pravoslavni i muslimani pravo mogli kazati: Ako ste tako ravnodušni spram naše vjere, što da mi držimo do vašeg uvjerenja, da ćete naše svetinje poštivati.*“⁶²

Prvi broj časopisa je predstavljen javnosti u svibnju 1896.g. i imao je 125 stranica. Podnaslov časopisa je davao jasnu poruku koja je njegova zadaća – „jedinstvu i bratskoj slogi“ Na prvim stranicama glavni urednik piše o zadaći „Balkana“, a nadbiskup objavljuje pismo upućeno pravoslavnim Srbima kojim ih poziva na suradnju i iznosi svoj program za promicanje jedinstva. Pravoslavce naziva braćom tuđom krivnjom razdvojenom i svoj pothvat stavlja pod zaštitu Marije, koja je poveznica Istoka i Zapada jer je obje Crkve veoma časte. Iskazuje žaljenje zbog velikog upliva politike, s pravoslavne strane, koja ih previše odbija od vjere i vjeru koristi u političke svrhe. Za sebe piše: „*Ja svečano izjavljujem, da moje zvanje nije političko, i da braća od nas odijeljena, bili Rusi ili Srbi ili šta drugo, kad bi se s nama združili u vjeri, ne bi od svoje narodnosti izgubili ništa, nego bi ostali što su i bili, Srbi i Rusi, pače bi još više bili, jer ne bi više smjeli vjeru istovjetovati s narodnošću...*“ Osim tog pisma Srbima „braći od nas vjerom rastavljenoj“, nadbiskup Stadler u Balkanu nije objavio ništa drugo pod svojim imenom. Časopis je tiskan i na latinici i ćirilici, nadbiskup u samom naslovu svoje ime pretvara u istoku zvučnije ime Josif, a svi sudionici časopisa su svesrdno očekivali sudjelovanje i pravoslavnih pisaca.⁶³ Međutim, to se nije dogodilo. S druge strane, časopis je primljen sa simpatijama među katolicima, iako u radu časopisa nisu mnogo sudjelovali franjevci, isusovci i trapisti.⁶⁴

Fokus Balkana je bio na tome da se katolici i pravoslavci međusobno što bolje upoznaju i povežu, da se odustane od međusobnog predbacivanja i da se istražuju one točke koje vode zbližavanju i sjedinjenju. Dosljednost se očituje time da se na stranicama Balkana ne može naći

⁶¹ Ibid., 227.

⁶² Juraj Kolarić, , Nadbiskup Josip Stadler i Hrvatski katolički pokret, *Josip Stadler život i djelo*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1999., 335.

⁶³ Juraj Kolarić, Ekumenska djelatnost, 153.

⁶⁴ Tomo Vukšić, Nadbiskup Stadler – Jedinstvu i bratskoj slogi, *Crkva u svijetu*, Vol. 27., 1992.,229.

izraz kao što je „šizmatik“ koji bi se odnosio na pravoslavce, nego ih se naziva „odijeljena braća“ i „sestrinska Crkva“. Uredništvo je strogo naglašavalo da je većina pravoslavaca *in bona fide* te želi ukloniti sve predrasude. Želja je pokazati da različitosti u obredu i običajima ne moraju predstavljati problem, niti da treba biti straha od gubitka nečeg od tog: „*Sveta crkva Hristova, ne vežući se na nikakove granice, obuhvata sve narode i puke, koji su svi jedno vjerom i zajednicom ljubavi, premda se među sobom razlikuju običajima, jezicima i obredima, koje je sve odobrila rimska crkva, majka i naučiteljica svih.*“⁶⁵

9.1. Reakcija i odgovor Srba

Unatoč, za tadašnje pojmove u ekumenskoj djelatnosti, zaista poniznom stavu „Balkana“, srpske reakcije na njegov izlazak su bile neočekivano žestoke. Jednoznačno je odbačen svaki dodir s redakcijom časopisa, a osobito s „apostolskim komesarom“, kako su nazivali Stadlera jer su ga smatrali produženom rukom rimskog papizma. Žestoka reakcija dolazi od srpskog političkog lista „Srbobran“ u kojem autor potpisan samo kao – Siniša - piše svoj „odgovor rimskoj propagandi“ u nekoliko nastavaka, koji su kasnije skupljeni i tiskani u obliku knjige. Službeni list metropolitanske kurje iz Sarajeva – „Istočnik, odmah nakon prvog broja „Balkana“ daje do znanja da pravoslavci žele biti ostavljeni na miru, ne žele teološku raspravu i nisu spremni na sjedinjenje. S druge strane, „Srpski Sion“, glasnik metropolije Srijemskih Karlovaca“, iako odbacuje svaki dodir s „Balkanom“, ne može sakriti iznenađenje što u „Balkanu“ nema izraza kao što su heretik i šizmatik, kako se dotad redovito nazivalo pravoslavce.⁶⁶ „Balkan“ ostaje vjeran svom pomirbenom načelu i nije odgovarao ni na kakve optužbe koje su dolazile uglavnom iz Srbije i Vojvodine. Mišljenje srpske strane je bilo da je Katolička crkva najveći neprijatelj pravoslavlju u Bosni i Hercegovini i da želi preoteti „najljepše srpske zemlje“ tj. Bosnu i Hercegovinu, služeći se unijatizmom i hrvatstvom.

Najteži udarac od pravoslavne strane „Balkan“ prima 23. siječnja 1898. godine. Na taj datum sarajevski metropolit Nikola Mandić objavljuje okružnicu za kler sarajevske metropolije kojom zabranjuje, i kleru i vjernicima, svaki dodir s časopisom nazivajući ga katoličkom propagandom te inzistira da svi primjerci časopisa budu vraćeni izdavaču ili uništeni pred narodom.⁶⁷

⁶⁵ Tomo Vukšić, Nadbiskup Josip Stadler i Srbi, *Crkva u svijetu*, Vol. 34., 1999., .58.

⁶⁶ Tomo Vukšić, Nadbiskup Stadler – Jedinstvo i bratskoj slogi, *Crkva u svijetu*, Vol. 27., 1992., 229.

⁶⁷ Ibid., 231.

Ovakve reakcije pravoslavne strane treba promotriti u širem kontekstu i situaciji u kojoj su se nalazili u to vrijeme. Naime, projekt zbližavanja sa Srbima i rad na ujedinjenju Crkava počinje u vrijeme kada su Srbi vodili svoju borbu za vjersko-prosvjetnu samoupravu zbog koje su postali iznimno osjetljivi i reaktivni na sve potencijalne opasnosti za vjeru i narod, bez obzira na njegovu realnost i relevantnost. Takav protektivan stav i opći otpor pravoslavaca onemogućavao je „Balkanu“ da se razvije u punini i opravda svoje postojanje. Splet okolnosti je bio takav da su „Balkanovi“ ponajbolji suradnici bivali premješteni iz Bosne i imenovani na neke druge funkcije, što im je onemogućilo sudjelovanje u radu časopisa, a politička situacija se stalno zakuhavala, osobito kad je zagrebački „Srbobran“ 1902. godine objavio članak „Srbi i Hrvati“ u kojem je zanijekao hrvatsko ime i postojanje te pozvao na rat „do istrage naše ili vaše“ što je izazvalo burne reakcije i masovne protusrpske proteste.⁶⁸

Revija „Balkan“, zbog tematike koju obuhvaća i vremena svoje pojave, je jedinstven pothvat koji je prešao granice nacionalnosti i pokušao započeti ekumenski dijalog mnogo prije vremena II. vatikanskog sabora i službenog ekumenizma u Katoličkoj Crkvi. Nažalost, nije bilo sugovornika s voljom, spremnog za dijalog. Vrijeme Stadlerovog ekumenizma je bilo drugačije nego današnje. Tada je učinjen veliki iskorak i postavljen temelj ekumenskom djelovanju, „balkanci“ sa Stadlerom su razdvojili dogmatska od eklezioloških pitanja, priznali pravoslavcima „pravu vjeru“, ali rekli kako nisu u „pravoj Crkvi“. Time su odbacili naziv „heretik“ od pravoslavlja i prozvali ih „braćom od nas vjerom rastavljenom“.⁶⁹

10. Nadbiskup Stadler i muslimani

Što se tiče položaja i odnosa s bosanskim muslimanima, ta je stvar prilično zamršena, ali ostavljala je prostora za suživot, dijalog i rješavanje spornih pitanja. Najveći problem s kojim se muslimanska zajednica trebala nositi jest „muslimansko pitanje“. To pitanje do današnjih dana nije našlo svoj konačni odgovor, ali kad se govori o tom pitanju treba istaknuti neke bitne točke. Islam je ključna razlika za ovu populaciju od ostatka stanovništva, muslimani u Bosni su većinski slavenskog podrijetla, a time su imali i „slavenski jezik“, kao i kulturu i mentalitet. Šire mase muslimana i prosječni ljudi nikada se nisu opredijelili ni kao Srbi ni kao Hrvati, iako su pojedinci iz intelektualnog i političkog života bili skloni polarizaciji. Jedno vrijeme je među

⁶⁸ Ibid., 232.

⁶⁹ Juraj Kolarić, Ekumenska djelatnost, 159.

muslimanima vladala ideja o bošnjaštvu, kao posebnom entitetu koji označava bosanske muslimane, a tu ideju je najviše propagirao Mehmed-beg Kapetanović kroz list *Bošnjak* uz veliku potporu ministra financija Benjamina Kallaya.⁷⁰

Naravno, kroz stoljeća osmanske uprave muslimansko stanovništvo je uživalo posebna prava i povlastice i austro-ugarskom okupacijom stanje stvari se počinje mijenjati. Mnogi muslimani, kao i pravoslavci, strahovali su za svoje položaje i gajili su negativne osjećaje prema novoj upravi. Takav stav odrazio se i na njihov odnos prema Stadleru. Naime, nadbiskup Stadler je smatran kao uvoz Austro-Ugarske, katoličke države, pa se širilo mišljenje da će Stadler uspostavljanjem nove hijerarhije i dovođenjem dijecezanskog svećenstva pokrstiti muslimane.⁷¹ Moguće je da je nadbiskup Stadler po dolasku u Bosnu i Hercegovinu imao na umu ideju približavanja muslimana kršćanstvu pa možda čak i njihovog pokrštavanja, ali uviđajući stvarno stanje u zemlji, tu je ideju morao napustiti kao iluzornu. Ipak, Stadler je u svom karitativnom zalaganju uvijek bio otvoren za muslimansku sirotinju i cijenio je muslimansku zajednicu, no čak i takvo zalaganje mu je često uzimano za zlo.⁷²

Kao i kod pravoslavne zajednice, najčešći i najveći problemi su uvijek bili oko prijelaza iz jedne vjere u drugu. Za razliku od prijelaza sa pravoslavlja na katoličanstvo ili obrnuto, puno zanimljivi javnosti su bili prijelazi muslimana na katoličku vjeru. Među muslimanima se širio glas o namjerama da svi muslimani prijeđu na katolicizam, a da se pravoslavne „svrne u katolički tor“.⁷³ Nadbiskup Stadler je zbog toga često bio meta napada i zanimljivo za naglasiti jest da je za gotovo sve konverzije i prijelaze krivnja svaljena na njega, bez obzira jesu li se te konverzije uopće dogodile na području njegove nadbiskupije. Najistaknutiji slučaj je onaj djevojke Fate Omanović, šesnaestogodišnje djevojke rodom iz Bijelog polja kod Mostara koja je pobjegla od roditelja zbog prisilnog i dogovorenog braka, a zatim se u Trstu obratila na katoličku vjeru i udala u Maribor. Iz Maribora se u tajnosti javila svojim u Bijelo polje i u pismu naglasila da njezino krštenje nije bilo prisilno. Unatoč tome, ovaj slučaj je izazvao masovne pobune mostarskih muslimana i pod vođom mostarskog muftije Fehima Džabića nastao je organizirani pokret koji se širio čitavom Bosnom i Hercegovinom. Optuživali su vlast i Stadlera za pokrštavanje muslimanske djece, posebno naglašavajući potonji slučaj, te se tražila muslimanska autonomija. Gledajući statistiku o konverzijama od 1878. do 1904. može se vidjeti

⁷⁰ Franjo Topić, Stadler i muslimani, *Josip Stadler život i djelo*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1999., 375.

⁷¹ Ibid., 376.

⁷² Juraj Kolarić, *Ekumenska djelatnost*, 147.

⁷³ Franjo Topić, Stadler i muslimani, *Josip Stadler život i djelo*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1999., 378.

da se broj katolika u tom razdoblju smanjio za trideset i dvoje ljudi (otpalo je 100 katolika, pridošlo ih je 68), a broj muslimana za osam (otpalo su 44 muslimana, a pridošlo ih je 36).⁷⁴

Nadbiskup Stadler je u svome radu podržavao i smatrao najnormalnijim da muslimani imaju svoju stranku. Mimo svih optužbi koje je primao smatrao je da „vjera treba da je svakom društvu podloga i temelj svim njegovim ustanovama“ i nije podržavao stav tadašnje Hrvatske narodne zajednice koja je smatrala da se konfesionalni moment mora podrediti nacionalnom. Unatoč svim negativnostima i otporu, nadbiskup Stadler je prvenstveno stajao uz čovjeka, a onda uz naciju i konfesiju s kojima je kroz sav svoj rad nastojao uspostaviti dijalog i pronaći zajedničku točku.⁷⁵

11. Zaključak

Svojim radom i djelovanjem nadbiskup Stadler je neosporno ostavio snažan pečat na vjerski, politički i kulturni život Bosne i Hercegovine u vremenu austro-ugarske uprave. U nasljedstvo je ostavio čvrsto postavljene temelje za razvoj katoličke crkve u Bosni i Hercegovini i zajedno sa Strossmayerom uspostavio jasnu ekumensku misao, za tadašnje pojmove iznimno naprednu. Pokazao se kao izvrstan kandidat Svete Stolice za obnovu redovne crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini. Unatoč sukobima s franjevcima ostajao je nepokolebljiv u svome zadatku i poslanju. Djelujući na dodirnom području triju vjera, usprkos svim napadima i optužbama, pružao je ruku mira i dijaloga, što se posebno očitovalo u odnosu s pravoslavnim stanovništvom kroz reviju „Balkan“. Stadlerov *modus operandi* može se kratko opisati njegovim riječima:

„Imaj prema Bogu srce djetinje, prema bližnjemu srce materinje, prema sebi srce sudačko!“

⁷⁴ Ibid., 380.

⁷⁵ Ibid, 377.

12.Literatura

1. KOLARIĆ, Juraj, Ekumenska djelatnost nadbiskupa Stadlera, *Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini u XIX i XX stoljeću*, Sarajevo 1986.
2. GROSS, Mirjana, Hrvatska politika u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1914., *Historijski zbornik*, Zagreb, 1966-1967.
3. JONJIĆ, Tomislav, *Ivo Pilar: pisac, političar, ideolog (1898.-1918.)*, Zagreb, 2020.
4. KUDELIC, Zlatko, Srpska pravoslavna crkva u Bosni i Hercegovini tijekom austrougarske vladavine u novijoj domaćoj i inozemnoj historiografiji, *Croatica Christiana periodica*, Vol. 32, 2008.
5. ORLOVAC, Ante, Dr. Josip Stadler – upravitelj Banjaličke biskupije, *Croatica Christiana periodica*, Vol. 14, 1984.
6. DRLJO, Mato, *Obnova redovne crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini i pitanje pravnog uređenja župa (1881-1883)*, Sarajevo, 2001.
7. GRIJAK, Zoran, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, Zagreb, 2001.
8. BABIĆ, Petar, Nadbiskup Stadler u svjetlu rimskih arhiva od 1881. do 1903., *Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini u XIX i XX stoljeću*, Sarajevo, 1986.
9. BLAŽEVIĆ, Velimir, Stadler i franjevci, *Josip Stadler život i djelo*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1999.
10. BRAJKO, Ante, Nadbiskup Stadler i biskupi sufragani, *Josip Stadler život i djelo*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1999.
11. ŠULJAK, Andrija, Biskup Josip Juraj Strossmayer i nadbiskup Stadler, *Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini u XIX i XX stoljeću*, Sarajevo, 1986.
12. VUKŠIĆ, Tomo, Nadbiskup Josip Stadler i Srbi, *Crkva u svijetu*, Vol. 34., 1999.
13. VUKŠIĆ, Tomo, Nadbiskup Stadler – Jedinstvu i bratskoj slogi, *Crkva u svijetu*, Vol. 27., 1992.
14. KOLARIĆ, Juraj, Nadbiskup Josip Stadler i Hrvatski katolički pokret, *Josip Stadler život i djelo*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1999.
15. TOPIĆ, Franjo, Stadler i muslimani, *Josip Stadler život i djelo*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1999.

13. Abstract

Bosnia and Herzegovina has been a contact point between Catholicism, Orthodoxy and Islam for centuries. After the occupation of the Austro-Hungarian Monarchy in 1878, the Catholic Church sought to establish a regular church hierarchy, leaving the implementation of this plan to Dr. Josip Stadler, a professor and new archbishop. Upon his arrival in Bosnia and Herzegovina, Josip Stadler noticed many shortcomings and irregularities in the previous church organization and tried to make a comprehensive reform. In his activity he encounters misunderstanding and resistance of the Franciscan order, closedness and attacks of the Orthodox population and indifference of the Muslim people.

Ključne riječi: Josip Stadler, archbishop, renewal of the hierarchy, church in Bosnia and Herzegovina, Franciscans, secularization, Balkan, ecumenism, orthodoxy, islam

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja STIPE TRAGLIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce POVIJEST I FILOZOFIJE, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 29. 9. 2021.

Potpis

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	STIPE TROGRUĆ
NASLOV RADA	KATOLIČKA CRKVA U BOSNI I HERCEGOVINI SA KRIJENJE AUSTRIJSKE UPRAVE: DJELATNOST JOSIPA STADLER
VRSTA RADA	ZAVRŠNI RAD
ZNANSTVENO PODRUČJE	POVIJEST; HUMANISTIČKE ZNANOSTI
ZNANSTVENO POLJE	POVIJEST
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	doc. dr. sc. NIKŠA VAREŠIĆ
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. inv. prof. dr. EDI MILOŠ 2. doc. dr. sc. NIKŠA VAREŠIĆ 3. dr. sc. JOSIP VANDUČIĆ

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

a.) u otvorenom pristupu

b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu

c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

24. 9. 2021., Split

mjesto, datum

Stipe Trogruć

potpis studenta/ice